

Nr 191.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1947/48 till teckning av ytterligare aktier i Svenska skifferoljeaktiebolaget jämte i ämnet väckt motion.

(1:a avd.)

I propositionen nr 219 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 11 april 1947, föreslagit riksdagen att till Teckning av ytterligare aktier i Svenska skifferoljeaktiebolaget under kapitalbudgeten, fonden för statens aktier, för budgetåret 1947/48 anvisa ett investeringsanslag av 3 000 000 kronor.

Vidare har i en inom andra kammaren av herr *Birke m. fl.* väckt motion (II: 416) hemställts, att riksdagen vid behandlingen av förevarande proposition måtte såsom sin mening uttala, att Svenska skifferoljeaktiebolaget för närvarande icke bör omhändervärd distributionen i egen regi av inom bolaget tillverkad gasol.

I fråga om de skäl, motionärerna anfört till stöd för sin framställning, får utskottet hänvisa till motionen.

Departementschefen har till en början erinrat, att han vid olika tillfällen haft anledning framhålla, att de statliga industriföretagen borde drivas efter samma affärsmässiga principer som privata företag. De statliga företagen borde sålunda inrikta sig på att bli ekonomiskt bärkraftiga utan subventioner från det allmänna. Men för att de skulle kunna fylla detta krav, måste deras ledning i likhet med ledningen för de privata företagen ha en betydande självständighet och rörelsefrihet. Ett uttryck härför vore, att de statliga företagen organiserats såsom bolag med en gentemot aktieägaren-staten ansvarig styrelse som ledare av företaget. Särskilt under nuvarande betingelser med plötsliga förändringar i marknadsförhållanden och priser, vilka ofta kunde vara omöjliga att förutse, krävdes det snabba avgöranden av företagets ledning. Även under normala tider kunde sådana situationer uppstå, då hastiga ingripanden vore erforderliga. Omläggningar av produktionen och upptagande av nya tillverkningar måste sålunda kunna beslutas med kort varsel, om icke gynnsamma leverans- och avsettningsmöjligheter skulle försittas. Om i dylika fall ledningen för ett statligt företag skulle vara nödsakad att avvakta riksdagens beslut för att vidtaga åtgärder eller för att

göra ändringar i tidigare av riksdagen godkänt program angående företags verksamhet, kunde en gynnsam utveckling av företaget äventyras. Det framstode därför såsom ett önskemål, att företagsledningen bereddes ett visst mått av frihet att företaga dispositioner av brådskande natur, så länge ledningen hölle sig inom den allmänna ramen för den verksamhet, som riksdagen godkänt. Om företagen kunde finansiera utvidgningar och omläggningar med eget kapital, finge de redan nu anses ha en dylik frihet. Samma frihet borde enligt departementschefens uppfattning gälla, om företagen kunde upptaga lån mot egna säkerheter, förutsatt att upplåningen kunde anses förenlig med sunda finansieringsprinciper. Departementschefen förutsatte därvid, att företagsledningen i fråga om större dispositioner inhämtade Kungl. Maj:ts godkännande.

Styrelsen för Svenska skifferoljeaktiebolaget har nu (se prop. s. 2—5) framlagt förslag angående distribution i egen regi av den vid oljeverket i Kvarntorp framställda gasolen och angående viss utvidgning av anläggningarna därstädes för tillverkning av kemisk-tekniska produkter. De härför nödvändiga investeringarna skulle enligt styrelsens förslag till en början finansieras medelst lån mot egna säkerheter.

Vid framläggandet år 1946 av sitt förslag om uppförandet vid oljeverket i Kvarntorp av bland annat en anläggning för produktion av gasol hade styrelsen icke tagit ställning till frågan om distributionen av gasolen. Detta hade sin grund däri, att styrelsen på grund av långa leveranstider för viss i gasolanläggningen ingående materiel ansåg det vara angeläget att beslut om anläggningens uppförande fattades redan under förra årets vårriksdag. Den mera ingående marknadsanalys, som behövde verkställas för planering av distributionen, hade därför icke medhunnits vid förslagens framläggande. Likaså hade styrelsen icke haft tid att undersöka, vilka kemisk-tekniska produkter som lämpligast kunde framställas ur gasolen. Styrelsen använde sig därför i sina då framlagda beräkningar rörande gasolanläggningen av den arbetshypotesen, att gasolen endast skulle användas såsom bränsle samt att den skulle säljas fritt i Kvarntorp till ett pris, som täckte produktionskostnaderna och lämnade skäligen vinst.

Vad beträffar styrelsens förslag, att bolaget självt skall omhänderha distributionen av gasolen ha riksbanksfullmäktige med hänsyn till rådande läge framfört betänkligheter mot en investering för detta ändamål. Riksgäldsfullmäktige ha under framhållande av svårigheten att bedöma det ekonomiska utfallet av en investering sådan som denna jämväl ställt sig tveksamma till förslaget. Departementschefen ville i anledning härav understryka, att enär gasolanläggningen enligt föreliggande planer beräknades stå färdig att leverera gasol i mitten av år 1948 en distributionsapparat för gasolen sålunda senast vid denna tidpunkt måste finnas tillgänglig. Enligt vad departementschefen under hand inhämtat, funnes för närvarande inom landet icke någon utrustning av det speciella utförande, som erfordrades för en dylik distribution. Ny utrustning för ändamålet måste därför under alla förhållanden anskaffas.

Med hänsyn till att det gällde att på den svenska marknaden introducera en i stort sett ny produkt, vore det enligt departementschefen av största vikt för bolaget att redan från början behärska prissättningen av gasolen i detaljhandeln, så att icke höga mellanhandsmarginaler förhindrade en snabb utbyggnad av marknaden och ett fullt utnyttjande av gasolanläggningens kapacitet. Även ur konsumenternas synpunkt vore det angeläget att priset på gasolen icke sattes för högt. Särskilt för hushållen på landsbygden vore det betydelsefullt att kunna erhålla ett billigt och arbetsbesparande hushållsbränsle. De utomstående företag, som för närvarande kunde tänkas komma i fråga att omhändertaga gasoldistributionen, kunde givetvis icke ha samma intresse som skifferoljebolaget att hålla nere priset på gasolen. Nu angivna skäl talade således för att skifferoljebolaget handhade gasoldistributionen i egen regi.

I detta sammanhang har departementschefen även erinrat om att oljeutredningen 1945 föreslagit, att ett statligt monopolbolag skulle bildas för handeln med till en början brännolja men sedermera även eventuellt smörjolja samt att detta bolag skulle vara skyldigt att inlösa oljeföretagens egendom. Oljeutredningen hade vidare framhållit, att spörsmålet i vilken utsträckning andra produkter än bränn- och smörjolja borde ingå i monopolbolagets verksamhet, borde bli föremål för övervägande av bolagets styrelse. Till oljeutredningens förslag hade ståndpunkt ännu icke fattats. Det vore uppenbart, att det under sådana förhållanden icke vore lämpligt, att förhandlingar nu upptoges med ett eller flera företag inom oljebranschen angående övertagande av gasoldistributionen. På grund av de långa leveranstiderna på ifrågakvarande materiel kunde emellertid beställningarna icke uppskjutas till dess ställning tagits till oljeutredningens förslag. För närvarande syntes det enda praktiska alternativet därför vara att skifferoljebolaget snarast vidtog åtgärder i syfte att omhändertaga gasoldistributionen i egen regi. Skulle det senare visa sig önskvärt, att gasoldistributionen överlätes till monopolbolaget eller eventuellt annat företag, kunde detta med fördel övertaga den av skifferoljebolaget beställda materielen.

Departementschefen har således anslutit sig till styrelsens förslag att bolaget skall omhänderha gasoldistributionen i egen regi.

Det totala kapitalbehovet för genomförande av styrelsens förslag har uppskattats till omkring 4 000 000 kronor. Enligt vad departementschefen inhämtat syntes, därest materielen beställdes inom den närmaste tiden, större delen av det beräknade beloppet erfordras under loppet av nästa budgetår.

Vad härefter angår styrelsens förslag beträffande utvidgning av anläggningarna vid Kvarntorp för tillverkning av kemisk-tekniska produkter har departementschefen erinrat om att kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering redan i utlåtande den 7 februari 1945 över en av styrelsen gjord framställning rörande den fortsatta driften vid Kvarntorp framhållit, att exploaterandet av skiffertillgångarna kunde ge vårt land stora möjligheter på det kemisk-tekniska området, vilka på nuvarande stadium vore svåra att överblicka. Departementschefen ville även framhålla angelägenheten av att skif-

feroljeaktiebolaget bereddes möjlighet att snarast upptaga tillverkningen på ifrågavarande område. En sådan tillverkning skulle tillföra marknaden värdefulla produkter, som hade ett mycket vidsträckt användningsområde och för närvarande vore svåra att uppbringa. Av utredningen i ärendet finge anses framgå att goda utsikter funnes för ett tillfredsställande ekonomiskt utfall av tillverkningen. Med hänsyn därtill syntes det departementschefen önskvärt att även i rådande investeringsläge överväga den utbyggnad, som styrelsen föreslagit.

Inom bolaget har forskningsarbetet på det kemisk-tekniska området nu kommit så långt, att styrelsen för bolaget ansett sig böra föreslå en utbyggnad enligt ett program, som innefattar två framställningsmetoder. Det är styrelsens avsikt att senare framlägga definitivt förslag om ytterligare utvidgning, baserad på en tredje tillverkningsmetod. Den kemisk-tekniska industrien befinner sig på snabb frammarsch. Departementschefen har anført, att om bolaget skulle kunna hävda sig i konkurrensen, måste dess ledning givas sådana möjligheter till självständigt handlande, att bolaget icke hämmades i sin utveckling på området. Såsom styrelsen framhållit vore det ur kapitalkostnadssynpunkt av största värde att de olika utbyggnadsetapperna grepe in i varandra på ett rationellt och tekniskt riktigt sätt. Departementschefen ville därför, även om styrelsen icke nu kunde framlägga detaljerade utbyggnadsplaner, förorda att en utbyggnad komme till stånd i huvudsaklig överensstämmelse med de av styrelsen angivna riktlinjerna. Departementschefen förutsatte emellertid, att styrelsen innan den fattade beslut rörande utbyggnad enligt de olika utbyggnadsetapperna inhämtade Kungl. Maj:ts godkännande därav. Kostnaderna för samtliga tre utbyggnadsetapper uppskattades av styrelsen till i runt tal 6 000 000 kronor.

Bolagets sammanlagda kapitalbehov för genomförande av de av styrelsen nu framlagda förslagen ha således beräknats till i runt tal (4 000 000 + 6 000 000 ==) 10 000 000 kronor. En del av de föreslagna investeringarna måste, framhåller departementschefen, anses ha anläggningskaraktär. Denna del syntes därför i princip böra tillskjutas i form av aktiekapital, medan återstoden borde finansieras i första hand med egna medel och i andra hand genom upptagande av lån. Styrelsen har föreslagit, att finansieringen av de ifrågasatta investeringarna tills vidare skulle ske genom upplåning mot pantförskrivning av inteckningar i bolagets egendom samt att frågan om aktiekapitalets ökning skulle upptagas till avgörande vid en senare tidpunkt, då bättre kunde överblickas i vilken utsträckning en dylik ökning vore erforderlig. Då bolaget befunde sig i en rekonstruktionsperiod och därför icke borde belastas med en alltför tyngande upplåning, har departementschefen emellertid ansett lämpligt, att finansieringen för närvarande icke skedde enbart genom upplåning utan att redan nu en viss del av det erforderliga beloppet tillsköttes i form av aktiekapital. Det vore givetvis vanskligt att nu mera exakt bestämma denna del, bland annat med hänsyn till att gasoldistributionen i en framtid möjligen kunde komma att överföras till annat före-

tag. Ökningen av aktiekapitalet borde därför icke vara för stor. Å andra sidan borde aktieteckningen anpassas så, att låneskulden icke bleve opropor-tionerligt stor i förhållande till det egna kapitalet. Detta utgjorde efter re-konstruktionen 1946 20 000 000 kronor i aktiekapital, vartill komme en re-servfond på 5 500 000 kronor. Vid en avvägning av angivna synpunkter an-såge departementschefen sig böra förorda, att höjningen av aktiekapitalet be-stämdes till 3 000 000 kronor. Vad beträffade återstoden av kapitalanskaff-ningen ansåg departementschefen att bolaget borde äga rätt att i den mån egna medel icke stode till förfogande upptaga lån mot pantförskrivning av in-teckningar i bolagets egendom för genomförandet av det av styrelsen fram-lagda programmet. Frågan om en konsolidering av låneskulden kunde lämp-ligen anstå, till dess att bolagets vid förra årets riksdag beslutade rationalise-ringsprogram genomförts och erfarenhet vunnits rörande gasoldistributionen.

Utskottet.

Genom beslut av 1946 års riksdag skulle Svenska skifferoljeaktiebolaget i enlighet med framlagt rekonstruktionsförslag genom nyteckning av aktier tillföras ett såsom erforderligt ansett kapital av 16 000 000 kronor. För teck-ning av dessa aktier anvisades för innevarande budgetår ett investeringsan-slag av motsvarande belopp. Härigenom erhöll bolaget bland annat medel för uppförande av en gasolanläggning. De i nu föreliggande proposition framlagda förslagen innebära dels att bolaget i egen regi skall omhänder-hava distributionen av gasolen dels ock utbyggnad av en kemisk-teknisk in-dustri för framställning av en del högvärdiga produkter med gasol som rå-vara.

I båda fallen är det fråga om betydande nyanläggningar. Med hänsyn till angelägenheten av att i nu rådande läge i möjligaste mån begränsa investe-ringsvolymen kan givetvis tveksamhet råda rörande lämpligheten av att igångsätta företag av den storleksordning varom här är fråga. Å andra si-dan är det vad nu förstnämnda förslag beträffar oundgängligen erforderligt, att en distributionsapparat för gasolen finnes till hands, då gasolanlägg-ningen under loppet av nästa år beräknas bliva färdig. Enligt vad departe-mentschefen i ärendet anfört finnes för närvarande inom landet icke nå-gon utrustning av det speciella utförande, som erfordras för en dylik distri-bution. En kapitalinsats för ändamålet torde därför under alla förhållanden bliva erforderlig.

Beträffande distributionsapparatens handhavande har som alternativ till en distribution i bolagets egen regi ifrågasatts, att försäljningen överlåtes till annat företag. De skäl, som varit vägledande för departementschefens ställningstagande vid valet mellan dessa alternativ, hava även synts utskot-tet bärande. Jämväl enligt utskottets mening torde vissa fördelar vara att vinna, därest bolaget i egen regi kan handhava distributionen av gasolen. Då det här gäller att på marknaden introducera en — bortsett från den jämförelsevis obetydliga import som hittills förekommit — ny produkt, är det, såsom departementschefen framhållit, av största vikt för bolaget att re-

dan från början behärska prissättningen i detaljdistributionen, så att icke höga mellanhandsmarginaler förhindra en snabb utbyggnad av marknaden och ett fullt utnyttjande av gasolanläggningens kapacitet. Samtidigt som en sådan prissättning sålunda kommer att underlätta önskvärd ökning av omsättningen av gasol, tillförsäkras landets gasolkonsumenter åtminstone för den närmaste tiden otvivelaktigt de gynnsammaste inköpsvillkoren.

Med hänsyn alltså till att åtminstone för närvarande övertvägande skäl tala för att gasoldistributionen bör handhas av bolaget i egen regi, vill utskottet tillstyrka departementschefens förslag i denna del. Den i ämnet väckta motionen kan alltså icke av utskottet biträdas. Utskottet vill emellertid framhålla, att ett beslut i överensstämmelse med vad sålunda föreslagits givetvis icke bör utesluta möjligheten av att framdeles låta annat bolag övertaga distributionen i fråga, därest så skulle befinnas lämpligt eller önskvärt. Utskottet förutsätter därvid, att till det nya bolaget då kommer att överlåtas även den apparatur för ändamålet, som nu avses skola inköpas.

Det totala kapitalbehovet för genomförandet av förslaget har beräknats till omkring 4 000 000 kronor, vilket belopp till större delen skulle erfordras under nästa budgetår. Till denna fråga återkommer utskottet i det följande.

Vad härefter beträffar utbyggnaden av den kemisk-tekniska tillverkningen, vilken avses skola ske i tre etapper, har densamma beräknats draga en kostnad av i runt tal 6 000 000 kronor. Även om såsom ovan anförts vissa betänkligheter kunna hysas mot en kapitalinvestering av denna storleksordning, bör dock icke förbises att den produktion, som här avses, kan komma att bliva av betydelse för landet. Sålunda skulle enligt vad som upplysts tillverkning på området kunna tillföra marknaden värdefulla produkter med vidsträckt användningsområde. På grund härav och då vidare gjorts gällande att goda utsikter skola finnas för att tillverkningen skall kunna lämna ett ur driftsekonomisk synpunkt tillfredsställande resultat, anser utskottet skäl tala för att bolaget beredes möjlighet att utföra de för ändamålet erforderliga nyanläggningarna.

Vidkommande sättet för bestridandet av de ifrågasatta investeringarna kan utskottet ansluta sig till vad departementschefen härutinnan föreslagit. Utskottet finner alltså, att finansieringen icke bör ske enbart genom upplåning, såsom bolaget närmast tänkt sig, utan att redan nu en viss del av det erforderliga beloppet tillskjutes i form av aktiekapital. Utskottet har funnit sig kunna tillstyrka, att denna del bestämmes till 3 000 000 kronor. Vad beträffar återstoden av kapitalanskaffningen synes utskottet lämpligt, att medgivande lämnas bolaget att i den mån egna medel icke stå till förfogande få upptaga lån mot pantförskrivning av in-teckningar i bolagets egendom.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 416, till *Teckning av ytterligare*

aktier i Svenska skifferoljeaktiebolaget för budgetåret 1947/48 under fonden för statens aktier anvisa ett investeringsanslag av 3 000 000 kronor.

Stockholm den 17 juni 1947.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Närvarande: se under utlåtandet nr 190.

Reservation

av herrar *Karl Andersson, Onsjö och Birke.*
